

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

**Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću:
historijski izazovi i dostignuća u razvoju državnosti
Bosne i Hercegovine: ZAVNOBiH**

Pejanović, Mirko; urednik

2024-10-21

<https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/795>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

IZGRADNJA FUNKCIONALNE DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE KROZ EFIKASNU PRIMJENU TEMELJNIH EVROPSKIH VRIJEDNOSTI

*Lada Sadiković**

Sažetak: Temeljne evropske vrijednosti ustanovljene su još davne 1950. godine, gdje se pošlo od toga da svaka članica Vijeća Evrope mora biti demokratska i pravna država koja poštuje ljudska prava. Iste vrijednosti navodi i Evropska unija u članu 2. Ugovora o EU, gdje se pored toga štite i vrijednosti poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti, uključujući i prava manjina. Više od sedamdeset godina poslije, temeljne evropske vrijednosti postaju još značajnije te se članom 7. Ugovora o Evropskoj uniji uspostavlja mehanizam na temelju kojeg se ustanovljava da li je došlo do teškog i trajnog kršenja tih evropskih vrijednosti, predviđajući istovremeno i sankcije. U radu se analizira pozicija Bosne i Hercegovine danas, kao države članice Vijeća Evrope kojoj je odobren kandidatski status za prijem u Evropsku uniju, i njena stvarna mogućnost da efikasno primijeni temeljne evropske vrijednosti i dosegne stupanj funkcionalnosti uobičajen za proces pridruživanja Evropskoj uniji. Zaključno se nameće stav da je za izgradnju države Bosne i Hercegovine kroz efikasnu primjenu temeljnih evropskih vrijednosti, kako Vijeća Evrope tako i Evropske unije, neophodno izvršiti ustavnu reformu, koja će Bosnu i Hercegovinu dovesti u istu poziciju u kojoj se danas nalaze sve ostale punopravne članice Evropske unije.

Ključne riječi: vladavina prava, demokracija, ljudska prava, izgradnja države, Bosna i Hercegovina, Vijeće Evrope, Evropska unija

Uvod

Temeljne evropske vrijednosti ustanovljene su još davne 1950. godine, gdje se pošlo od toga da svaka članica Vijeća Evrope (u daljnjem tekstu: VE) mora biti demokratska i pravna država koja poštuje ljudska prava. Država Bosna i Hercegovina (u daljnjem tekstu: BiH) funkcionira unutar Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH (u daljnjem tekstu: DMS), koji je potpisan u Parizu 1995. godine, nakon “tragičnog sukoba u regionu” (1992–1995). Aneks 4 DMS – Ustav BiH definira BiH kao demokratsku i pravnu državu koja poštuje ljudska prava, dok je posebno važno naglasiti da je BiH primljena u VE

* Redovni profesor Ustavnog prava na Univerzitetu u Sarajevu – Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, lsadikovic@fkn.unsa.ba.

2002. godine kao država koja je “sposobna i voljna” da izvrši sve postavljene zadatke. Daljnjom analizom došlo se do podatka da se “oko 60% BDP-a još uvijek troši na održavanje državnog i entitetskih aparata”,¹ što predstavlja veliku prepreku izgradnji državnih institucija i efikasnoj primjeni temeljnih evropskih vrijednosti. Jedan od najvažnijih ciljeva koje države svojim udruživanjem u VE žele da postignu jeste veće jedinstvo, kako bi na taj način zaštitile i unaprijedile dostignute ideale i načela te podstakle ekonomsku i socijalnu dobrobit,² kao i “razvoj demokratske stabilnosti u Evropi potporom političkih, ustavnih i zakonodavnih reformi u državama članicama”.³

Parlamentarna skupština VE (u daljnjem tekstu: PSVE) 2006. godine zaključila je da su “državne institucije isuviše slabe da omoguće dalju integraciju Bosne i Hercegovine u Evropu”,⁴ iz čega proizilazi da je BiH pristupila integracionim procesima sa vrlo malom šansom za uspjeh. Slabe institucije ukazuju na slabu državu, a država – kako to navodi J. Isensee – ne postoji radi same sebe, nego “mora tražiti svoj smisao izvan same sebe”.⁵ Shodno tome, BiH je trebala i mogla iskoristiti prednosti članstva u VE i “poduzimanjem akcije na zajedničkom planu” u proteklih više od dvadeset godina članstva, kroz efikasnu primjenu temeljnih evropskih vrijednosti, dostići političke ideale i načela i postati savremena funkcionalna država, nakon čega bi uslijedila ekonomska i socijalna dobrobit (*welfare state*). To bi u konačnici značilo da je došlo do “održive preobrazbe” DMS te da država BiH ima dovoljno jaku političku i ekonomsku moć da se uspješno nosi sa svim izazovima koje joj, kao i svim drugim evropskim državama, nameću razni partikularni interesi u relativno izmijenjenoj geopolitičkoj situaciji. Stoga se i postavlja pitanje može li i na koji način BiH danas, kao članica VE i država kojoj je odobren kandidatski status za prijem u Evropsku uniju (u daljnjem tekstu: EU), efikasno primijeniti temeljne evropske vrijednosti i u tom smislu postati pravna i demokratska država koja poštuje ljudska prava te dosegnuti stupanj funkcionalnosti uobičajen za proces pridruživanja EU?

¹ Rezolucija PSVE 1513 (2006), “Na državnom nivou su tri predsjednika koji se rotiraju, 2 predsjednika na entitetskom nivou, 13 premijera, preko 180 ministara, 760 članova raznih zakonodavnih tijela i 148 općina”, par. 2.

² Statut Vijeća Evrope (1949), Član 1(a).

³ Jasna Omejec, *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Evropskog suda za ljudska prava, Strasbourgški acquis*, Novi informator, Zagreb 2013, 4.

⁴ Rezolucija PSVE 1513 (2006), par. 4.

⁵ Josef Isensee, *Država ustav demokracija*, Politička kultura, Zagreb 2004, 17.

Vladavina prava i ljudska prava u Bosni i Hercegovini

Temelj funkcionalnosti države svakako je vladavina prava, kao jedna od najvažnijih evropskih vrijednosti unutar koje se građanima osiguravaju temeljna ljudska prava i slobode. PSVE je 2002. godine, prilikom prijema države u VE, ustanovila da BiH “priznaje princip vladavine prava i poštivanja ljudskih prava”,⁶ iz čega se zaključuje da je “u stanju i spremna” da izvrši sve obaveze koje proizilaze iz članstva u VE. S obzirom na to da je BiH dodijeljen kandidatski status, za pristupanje države EU potrebno je izvršiti Kriterije iz Kopenhagena (1993), političke, ekonomske i pravne, koji nalažu da države članice EU moraju obezbijediti “stabilne institucije” koje će biti u stanju da osiguraju demokraciju, vladavinu prava, ljudska prava i zaštitu manjina.⁷ Dvije godine kasnije EU usvaja i Madridske tzv. administrativne kriterije, koji ponovno zahtijevaju od države da njene institucije budu dovoljno jake i efikasne da ispune sve preostale integracijske obaveze i na pravi način usklade cjelokupni sistem s pravnom stečevinom EU.⁸ Iz tog je više nego vidljivo da je vladavina prava temelj kako za uspostavljanje demokratskog načina upravljanja državama tako i za efikasnu zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Država BiH ni do današnjeg dana, dvadeset i dvije godine od prijema u VE i s odobrenim kandidatskim statusom, nije uspostavila vladavinu prava, iako se zajedno s ljudskim pravima i demokratskim uređenjem radi o “suštinskom elementu evropskog političkog identiteta”.⁹ Vladavina prava, kao jedna od evropskih vrijednosti, upravo ukazuje na samu sposobnost države jer “nosi u sebi kompleksnost i isprepletenost kauzalnih i teleoloških aspekata društvenog razvoja, što u krajnjoj liniji daje signifikantne podatke o razvijenosti u konkretnom okruženju”.¹⁰ Evropska komisija (u daljnjem tekstu: EK) još 2014. godine formirala je Okvir za jačanje vladavine prava EU¹¹ kao temeljni uvjet za poštivanje ljudskih prava i demokracije, koji se sastoji iz strukturiranog dijaloga između EK i države članice (procjena), mišljenja i preporuka o

⁶ Mišljenje PSVE 234 (2002), par. 12.

⁷ Kriteriji iz Kopenhagena utvrđeni od Evropskog vijeća 1993. godine. <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> (9. 1. 2024).

⁸ Kriteriji iz Madrida utvrđeni od Evropskog vijeća 1995. godine. <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> (9. 1. 2024).

⁹ Ros, Štefani Rikarda (2008), “Vladavina prava” kao preduslov za pristupanje Evropskoj uniji, *Program pravne države, Jugoistočna Evropa*, Fondacija Konrad Adenauer. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=2feb52a5-b1fb-e28e-6ad9-206ecd135454&groupId=252038 (30. 1. 2024), 13.

¹⁰ Zvonimir Lauc, Načelo vladavine prava u teoriji i praksi, *Pravni vjesnik*, god. 32, br. 3–4, 2016, 47.

¹¹ Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću, Novi okvir EU-a za jačanje vladavine prava/COM/2014/0158 final/.

vladavini prava te nadzoru nad mjerama koje je država članica poduzela. I pored svih do tada poduzetih mjera, EK 2019. godine donosi dokument Jačanje vladavine prava u Uniji: Nacrt za djelovanje, čime se dodatno preispituje vladavina prava u okviru dijaloga između institucija članica EU.¹² Do sada su objavljena tri izvještaja u odnosu na države članice obuhvatajući i veliki broj preporuka. Iste godine EK je pokrenula “Inicijativu EU za pojačano praćenje vladavine prava u BiH”¹³ kako bi, prije svega, nadgledala proces izvršenja reformi i pomogla BiH pri izvršenju jedne od najtežih integracijskih obaveza. Taj Izvještaj konkretno traži “temeljite reforme važećeg Ustava BiH kao i entitetskih Ustava”, konkretno radi prevazilaženja “institucionalne prezasićenosti”, naglašavajući da “Ustavi nisu adekvatni za dalje kretanje zemlje ka evropskim integracijama i dalji napredak u konsolidaciji stabilne demokracije zasnovane na vladavini prava, najvišim standardima ljudskih prava i za jačanje zdravog ekonomskog razvoja.”¹⁴

Dok BiH nije u stanju da samostalno izvrši neophodne ustavne reforme, temeljne evropske vrijednosti postaju još značajnije, te se članom 7. Ugovora o EU uspostavlja mehanizam na temelju kojeg se ustanovljava da li je došlo do teškog i trajnog kršenja tih evropskih vrijednosti, predviđajući istovremeno i sankcije. Temeljne vrijednosti navodi i EU u članu 2. Ugovora o EU, gdje se pored tog štite i vrijednosti poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti, uključujući i prava manjina. EU, koja je prije bila Evropska zajednica, formirana je kao organizacija koja se prevashodno trebala baviti ekonomskim pitanjima, dok je zaštita ljudskih prava i sloboda bila u domenu Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: EKLJP) i uspostavljenog Evropskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ESLJP). Međutim, vremenom su određene države članice EU iskazale namjeru razmatranja saglasnosti evropskog s nacionalnim pravom, upravo po pitanju temeljnih prava. Sud EU je tada vrlo precizno ustvrdio da države članice moraju poštivati temeljna prava koja su pod njegovom zaštitom¹⁵ te je u nastavku zaključio da se temeljna prava zapravo zasnivaju kako na zajedničkim ustavnim

¹² Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Evropskom vijeću, Vijeću, Evropskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija, Jačanje vladavine prava u Uniji Nacrt za djelovanje, COM/2019/343 final.

¹³ Izvještaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u BiH, Brisel, 5. 12. 2019. <https://archive.europa.ba/wp-content/uploads/2019/12/ExpertReportonRuleofLawissuesinBosniaandHerzegovina.pdf> pristupljeno (8. 1. 2024).

¹⁴ *Ibidem*, Zaključci, par. 105 alineja 6.

¹⁵ Judgment of the Court of 12 November 1969. Erich Stauder v City of Ulm – Sozialamt. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Stuttgart – Germany, Case 29-69.

tradicijama¹⁶ tako i na svim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima,¹⁷ gdje posebno mjesto zauzima i EKLJP.¹⁸

Sud EU je ESLJP smatrao nadzornim instrumentom koji djeluje izvana, pa je samim tim došlo do interne potrebe nadgledanja da li su politike i zakonodavstvo EU u skladu s temeljnim pravima? Upravo se u Nici 2000. godine proglašava Povelja EU o temeljnim pravima (u nastavku: Povelja EU), koja dodatno uključuje slobodu pristupa dokumentima, zaštitu podataka i dobru upravu, a izričito zabranjuje diskriminaciju na temelju invaliditeta, dobi i spolne orijentacije. Potpisivanjem Ugovora iz Lisabona 2009. godine i njegovog člana 6.(1), Povelja EU je postala obavezni izvor prvobitnog prava EU. Pitanje koje je svakako od posebnog značaja je pristupanje EU EKLJP, čime bi se svim licima koja se nalaze na teritoriji EU temeljem EKLJP omogućilo osporavanje pravnih akata EU na ESLJP. Iako je proces Nacrta sporazuma o pristupu počeo 2013. godine, deset godina poslije još uvijek je u fazi pregovaranja. I pored svih mjera koje su poduzete, države članice EU također nisu ostale pošteđene od dovođenja u pitanje temeljnih evropskih vrijednosti. S obzirom na to da vladavina prava, demokracija i zaštita ljudskih prava predstavljaju fundament onog najboljeg na temelju čega su i nastali VE i EU, više je nego vidljivo da se evropske vrijednosti moraju štititi i dodatnim instrumentima, posebno u današnjem vremenu, kada se sve više dovode u pitanje.

Jačanje demokratskih institucija u Bosni i Hercegovini

Već iz prvog Mišljenja o prijemu države u VE 2002. godine više je nego jasno da BiH tek treba da izgradi državne institucije na “budućim ustavnim rješenjima zasnovanim na volji naroda ove zemlje”.¹⁹ Egzaktno je, dakle, na samom početku evropskih integracija ustanovljeno da DMS i njegov Aneks 4 – Ustav BiH nisu proizvod volje građana BiH, nego BiH tek treba da “nastavi započete demokratske reforme s ciljem da njeno zakonodavstvo i praksa budu u potpunosti usklađeni sa principima i standardima VE”.²⁰ H. Vorlander smatra da upravo sam ustav dokazuje koliko je uspostavljeno ustavno uređenje

¹⁶ Judgment of the Court of 17 December 1970. Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle fuer Getreide und Futtermittel. Case 11-70.

¹⁷ Judgment of the Court of 14 May 1974. J. Nold, Kohlen- und Baustoffgrosshandlung v Commission of the European Communities, Case 4-73.

¹⁸ Judgment of the Court of 28 October 1975. Roland Rutili v Ministre de l'interieur. Reference for a preliminary ruling: Tribunal administratif de Paris – France, Public policy, Case 36-75.

¹⁹ Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Mišljenje br. 234 (2002), Zahtjev Bosne i Hercegovine za članstvo u Vijeću Evrope, par. 10

²⁰ *Ibidem*, par. 12.

dobro i pravedno, posebno u onom segmentu koji govori o “transformaciji bivših realsocijalističkih država u slobodne demokracije, najbolje garantirane kroz kreiranje novog ustava po uzoru na Zapadnu Evropu i Sjevernu Ameriku”.²¹ Vorlanderovu tezu u potpunosti potvrđuje i primjer BiH koja je, umjesto da devedesetih godina, u vremenu baršunastih revolucija, nastavi svoj razvoj i napredovanje, preživjela rat i dobila nametnuti Ustav kao Aneks DMS. Upravo Vorlander potvrđuje da se u pitanju novog ustavnog uređenja radi o “priznanju ljudskih prava, o principima demokracije, o pravnoj i socijalnoj državi, a posebno o pravilima diobe i ravnoteže konstituirane političke vlasti”.²²

Temeljne evropske vrijednosti trebale su imati odlučujuću ulogu za izgradnju države i napredak BiH prema punopravnom članstvu u EU. Svaka članica VE mora prihvatiti “principe vladavine prava i uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane svih osoba pod njenom jurisdikcijom, te iskreno i djelotvorno sarađivati na ostvarivanju ovog cilja”.²³ Međutim, vidljivo je da, dvadeset i jednu godinu poslije prijema države u VE, BiH ne samo da nije voljna nego ni sposobna da kao pravna i demokratska država zaštititi ljudska prava i slobode svim osobama pod svojom jurisdikcijom. Istovremeno, ni VE se ne može pohvaliti da je BiH pomoglo kroz “raspravljanje pitanja od zajedničkog interesa... ili sklapanjem sporazuma i usvajanjem zajedničke akcije”²⁴ minimum u pogledu direktne primjene EKLJP, koja je u BiH “direktno primjenljiva i ima prioritet nad svakim drugim pravom”.²⁵ Pitanje koje se pri svemu neminovno postavlja jeste kakva je BiH bila prije “tragičnog sukoba u regionu”, kakva je sada i kakva bi u svojstvu države kojoj je dodijeljen kandidatski status za punopravno članstvo u EU u najmanju ruku trebala biti, s obzirom na to da su sve članice EU funkcionalne, pravne i demokratske države koje svim licima pod državnim jurisdikcijom jamče ljudska prava i slobode.

Važno je istaći da je “Berlinski proces najbolji instrument za ubrzanje integracija Zapadnog Balkana u EU”,²⁶ dok je “proširenje EU investicija za

²¹ Hans Vorländer, *Ustav, ideja i historija*, Magistrat, Sarajevo 2012, 12.

²² *Ibidem*, 13.

²³ Zahtjev Bosne i Hercegovine za članstvo u Vijeću Evrope, par. 18

²⁴ Statut Vijeća Evrope, Poglavlje I, Član 1(b).

²⁵ Čl. 2(2) Aneksa 4 Ustava Bosne i Hercegovine. *Constitution of Bosnia and Herzegovina*, OHR, Department for Legal Affairs, <https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf>.

²⁶ Kancelar SR Njemačke Olaf Scholz: Njemački kancelar sa foruma u Tirani: “Berlinski proces najbolji instrument za ubrzanje integracija Zapadnog Balkana u EU”, *Slobodna Bosna*, 16. 10. 2023. https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/322343/njemacki_kancelar_sa_foruma_u_tirani_berlinski_proces_najbolji_instrument_za_ubrzanje_integracija_zapadnog_balkana_u_eu.html (17. 10. 2023).

mir i prosperitet kako EU tako i budućih članica”.²⁷ I zvaničnici Organizacije Sjevernoatlantskog ugovora (u daljnjem tekstu: NATO), pored podrške suverenitetu i teritorijalnom integritetu, ustvrdili su da BiH treba izvršiti ključne reforme prije samog članstva te da “mora dodatno ojačati centralne institucije”.²⁸ Iako je dodjeljivanje kandidatskog statusa BiH bila geostrateška odluka, sve je više vidljivo da je “politika proširenja najmoćniji instrument EU za stabilizaciju... te da su institucije EU pozvane da predstave jasnu agendu za postepenu i ubrzanu integraciju sa konkretnim koracima implementacije do 2024. godine i dalje”.²⁹

Univerzalnost evropskih vrijednosti i demokratizacija reformskih procesa

U Evropi se i dan-danas vodi debata o temeljnim vrijednostima, pa se pojedini autori pitaju “da li su one evropske, univerzalne ili nacionalne... a mir zajednički imenitelj evropskih vrijednosti na temelju čega se rodila želja za solidarnošću, tolerancijom i pravdom?”³⁰ Upravo je BiH jedina država kojoj je dodijeljen kandidatski status nakon dvadeset i osam godina implementacije mira, pa bi u tom smislu mir, kao zajednički imenitelj i evropskih i univerzalnih vrijednosti, trebao biti dodatni poticaj za promptnu reakciju u vidu “transparentne i uključive reforme utemeljene na sveobuhvatnim savjetovanjima i javnom dijalogu s civilnim društvom kojima bi se omogućila održiva preobrazba DMS u skladu sa evropskim standardima i načelima”.³¹ BiH nužno treba reforme, a posebno one koje će, prvo, biti transparentne i uključive, kako bi se svi građani BiH uvjerali da se konačno radi ono što bi išlo u njihovu korist; drugo, transparentnost i uključenost će upravo zavisiti od stepena upoznavanja građanstva sa svim beneficijama koje takve reforme konkretno mogu pružiti, gdje najveću ulogu ima cjelokupno civilno društvo, koje je u

²⁷ Čelnik Evropskog savjeta Charles Michel, *ibidem*.

²⁸ Zvaničnici NATO-a ponovili snažnu podršku teritorijalnom integritetu BiH, *Federalna.ba*, 12. 10. 2023. <https://federalna.ba/zvanicnici-nato-a-ponovili-snaznu-podrsku-teritorijalnom-integritetu-bih-xeqlv> (17. 10. 2023).

²⁹ Integracija Zapadnog Balkana kao geostrateški imperativ: Schallenberg, Fajon i Grlić-Radman pozivaju EU da otvori pristupne pregovore sa BiH, <https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/321711/integracija-zapadnog-balkana-kao-geostrateski-imperativ-schallenberg-fajon-i-grlic-radman-pozivaju-eu-da-otvori-pristupne-pregovore-sa-bih.html>; pristupljeno (17. 10. 2023).

³⁰ Yolanda Onghena, *The values Crisis: Calling the European union itself into question*, 2015. [https://www.cidob.org/en/articulos/monografias/refugiados/the_crisis_of_european_values/\(language\)/eng-US](https://www.cidob.org/en/articulos/monografias/refugiados/the_crisis_of_european_values/(language)/eng-US) (27. 10. 2023), 7.

³¹ Evropski parlament, Izvještaj o izvještaju Komisije o Bosni i Hercegovini za 2022, A9-0229/2023, 3. 7. 2023. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0229_HR.html. par. 33.

najboljoj poziciji da to i ostvari, kako kroz akademski sektor tako i radom nevladinih organizacija.

Jedan od najvažnijih instrumenata kroz koji bi se mogla ostvariti toliko željena neophodna preobrazba DMS, koja bi na temelju evropskih vrijednosti istovremeno bila i održiva, jeste formiranje civilnih komisija predviđenih u okviru Aneksa 10 DMS, gdje bi se uspostavljanjem barem jedne takve komisije pod vođstvom Visokog predstavnika (u daljnjem tekstu: VP) izvršila toliko važna demokratizacija reformskih procesa, čime bi najveći dio kako vlasti tako i građana bio uključen u pripremu reformskih procesa. U proteklih dvadeset i osam godina takva mogućnost nikada nije bila iskorištena. Posebno je pitanje da li se baš svi “politički akteri”, kako vlast u BiH naziva PSVE, zalažu za dobrobit BiH i njenih državljana i da li zapravo djeluju centrifugalno ili centripetalno? Da li je u ovako teškoj situaciji u cijelom svijetu, a posebno u BiH, gdje se trenutno ispoljavaju dijametralno suprotni geopolitički interesi koji dodatno dijele stanovništvo BiH i onemogućavaju njen napredak, dovoljno iskazivati samo “žaljenje zbog određenih neuspjeha”, između kojih se posebno izdvaja nemogućnost države da minimalno svoj Ustav, a potom i cjelokupno zakonodavstvo, uskladi s odredbama EKLJP kroz izvršenje presuda ESLJP, iako je u formalni proces trebala biti aktivno uključena i Komisija za demokraciju putem prava, poznata kao Venecijanska komisija (u daljnjem tekstu: VK)? Zbog toga se i nameće stav da je za izgradnju države Bosne i Hercegovine kroz efikasnu primjenu temeljnih evropskih vrijednosti, kako VE tako i EU, neophodno izvršiti ustavnu reformu, koja će BiH dovesti u istu poziciju u kojoj se danas nalaze sve ostale punopravne članice EU.

Direktna primjenljivost Evropske konvencije o ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini i njen prioritet nad svakim drugim pravom

BiH je članom 2(2) Aneksa 4 – Ustava BiH, i prije prijema u VE, dobila direktnu primjenljivost EKLJP i njen prioritet nad svakim drugim pravom. Nakon ratifikacije u Parlamentarnoj skupštini BiH (u daljnjem tekstu: PSBiH), država je kroz EKLJP usvojila “ustavni instrument evropskog javnog poretka”, koji je trebao biti kamen temeljac zaštite ljudskih prava u BiH. Ovdje se svakako moramo zapitati zašto je država BiH, koja je u skladu s Ustavom iz 1974. godine i Amandmanima iz 1990. godine ocijenjena od strane Arbitražne komisije Konferencije o bivšoj Jugoslaviji, poznatije kao Badinterova komisija,

kao demokratska i pravna država koja je sposobna da štiti ljudska prava, bez teritorijalnih pretenzija prema susjednim državama, te koja se obavezala na poštivanje svih tada važećih dokumenata o ljudskim pravima kao što su to Povelja Ujedinjenih nacija (u daljnjem tekstu: UN), Završni akt iz Helsinkija, Međunarodni pakt UN-a o građanskim i političkim pravima i sl., došla u poziciju da izgubi sve do tada stečene evropske vrijednosti? Da li je zaista pravo rješenje za BiH bilo odustajanje od skoro svih evropskih vrijednosti stečenih Ustavom iz 1974. godine i pripadajućim Amandmanima i prelazak na diskriminatorne odredbe i nedemokratske instrumente blokade koje u sebi sadržava Aneks 4 DMS? Da li su se VE i EU odgovorno ponijeli prema BiH ako se uzmu u obzir sve presude ESLJP, koji je posebno u presudi Zornić protiv BiH ustanovio “s obzirom na potrebu da se osigura stvarna politička demokracija, Sud smatra da je došlo vrijeme za politički sistem koji će svakom građaninu BiH osigurati pravo da se kandidira na izborima?”³² Može li se uopće bilo kakva diskriminacija, pogotovo ona koju sadržava Aneks 4 – Ustav BiH, opravdati uspostavljanjem mira tj. “krhkim primirjem” te “zaustavljanjem brutalnog sukoba obilježenog genocidom i etničkim čišćenjem”?³³ Da li je zaista bilo potrebno u svrhu uspostavljanja mira već ratom oslabljenu BiH dovesti u još težu poziciju uvođenjem instrumenata blokade donošenja političkih odluka poput entitetskog veta i vitalnog nacionalnog interesa? I da li je konačno došlo vrijeme da se u BiH, nakon što je uslijed rata postala potpuno razorena i teritorijalno podijeljena, u cijelosti primijene temeljne evropske vrijednosti, kroz koje bi BiH, kao i sve druge članice VE i EU, izgradila državne institucije i postala pravna i demokratska država, koja osigurava ljudska prava i slobode svim licima pod svojom jurisdikcijom?

Nadzor i izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava i proces dvostruke odgovornosti

U Interlakenu je 2010. godine pokrenut dugoročni reformski proces sa ciljem unapređenja cjelokupnog nadzora i izvršenja presuda ESLJP, što dovoljno govori o tome da i same članice VE, a ne samo BiH, imaju problem, kako bi se osiguralo “potpuno i brzo izvršenje presuda ESLJP i učinkovitosti nadzora od strane Komiteta ministara”.³⁴ Stoga “izražavanje žaljenja i pozivanje

³² Presuda Zornić protiv Bosne i Hercegovine, od 15. 7. 2014, par. 43.

³³ Presuda Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, od 22. 12. 2009, par. 45.

³⁴ Konferencija visokog stupnja o budućnosti Evropskog suda za ljudska prava, Deklaracija iz Interlake-na, 19. 2. 2010. <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/UredPDF/Deklaracija%20Interlaken-final.pdf>, PP 9(iii).

svih donositelja odluka da postignu dogovor” kako bi se Aneks 4 – Ustav BiH usaglasio sa EKLJP i na taj način izvršile presude ESLJP Sejdić i Finci (2009), Zornić (2014) i Pilav (2016), a samim tim cjelokupni sistem EKLJP postao dugoročno djelotvorniji, jednostavno nije dovoljno. Naprotiv, Komitet ministara VE je nadležna institucija koja tek treba da dođe do toga, da izvršenje presuda ESLJP i nadzor nad njima postanu djelotvorni, na način da budu primjenljivi ne samo u onim sudskim predmetima koji se odnose na promptne pojedinačne mjere nego, upravo, u odnosu na slučaj BiH, gdje se radi o presudama sa sistemskim kršenjem ljudskih prava i sloboda, koje sadržavaju u sebi “glavne strukturalne probleme”.³⁵ Temeljno pitanje koje je tada pokrenuto jeste, između ostalog, da li su tada usvojene mjere dovoljne da se sam proces izvršenja presuda ESLJP i njegov mehanizam kontrole ne dovede u pitanje, ili će ipak biti neophodno poduzeti korjenite reforme?

Izvršenje presuda ESLJP i nadzor nad njima u potpunosti su zaokupili pažnju svih država članica VE pa su se, nedugo nakon Konferencije u Interlakenu, istim povodom sastali u Izmiru 2011. godine, Brightonu 2012. godine, Oslu 2014. godine, Briselu 2015. godine i u Kopenhagenu 2018. godine, gdje je na Konferenciji na visokom nivou donijeta Deklaracija iz Kopenhagena, koja ponovno naglašava enorman značaj evropskog sistema zaštite ljudskih prava kroz EKLJP i ESLJP kako za vladavinu prava tako i za samu demokraciju i dobro upravljanje. Reformski proces se suštinski usmjerava na tri važna elementa, i to “učinkovitiju nacionalnu implementaciju, poboljšanje efikasnosti Suda i jačanje supsidijarnosti”.³⁶ “Zajednička odgovornost” je pravi izraz kojim se u Deklaraciji iz Kopenhagena upućuje na vezu ESLJP i države članice VE koja je od “životne važnosti za pravilno funkcioniranje sistema Konvencije, te u konačnici, za učinkovitiju zaštitu ljudskih prava u Evropi”.³⁷ Država članica i potpisnica EKLJP nesumnjivo je primarno odgovorna za zaštitu ljudskih prava i sloboda, u skladu s principom supsidijarnosti i koristi princip polja slobodne procjene (*margin of appreciation*), koji je istovremeno podlozan sudskom preispitivanju proporcionalnosti poduzetih mjera. BiH nije do sada uspjela samostalno izvršiti presude ESLJP, pa se upravo postavlja pitanje te “zajedničke odgovornosti” ESLJP i države potpisnice EKLJP. Deklaracija iz Kopenhagena navodi da su kvalitet, jasnoća i dosljednost presuda izrazito važni kako za autoritet samog ESLJP tako i za

³⁵ *Ibidem*, F11(a).

³⁶ Deklaracija iz Kopenhagena. http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/dokumenti/default.aspx?id=8223&langTag=bs-BA, par. 4

³⁷ *Ibidem*, par. 6.

primjenljivost EKLJP³⁸ pa se stoga pitamo da li su neizvršene presude ESLJP u BiH dovoljno jasne, dosljedne i kvalitetne za one koji bi ih trebali izvršiti? I drugo, Deklaracija u nastavku posebno ističe, “da bi sistem zajedničke odgovornosti bio djelotvoran, mora postojati dobra interakcija između domaćeg i evropskog nivoa”, uz aktivnu ulogu civilnog društva i intervencije trećih strana,³⁹ pa i ovdje ostaje nejasno da li se u proteklih preko dvadeset godina članstva u VE moglo učiniti mnogo više u pogledu “zajedničke odgovornosti” i preporuka Deklaracije iz Kopenhagena u smislu ostvarivanja prijeko neophodnog političkog i pravosudnog dijaloga, uspostavljanjem Mreže viših sudova, češće komunikacije između zastupnika vlada država članica i registrara ESLJP te otvaranja tematskih diskusija unutar Komiteta ministara VE?⁴⁰ I konačno, Deklaracija direktno poziva Komitet ministara VE da “pomogne državama potpisnicama u rješavanju sistemskih i strukturnih problema na domaćem nivou”,⁴¹ pa ostaje neodgovoreno pitanje da li je relevantna pomoć Komiteta ministara VE institucijama države BiH do sada bila nedovoljna ili je suštinski izostala? Cjelovita implementacija EKLJP u BiH te nedovoljan angažman kako nacionalnih tako i svih evropskih nadležnih institucija u rješavanju sistemskog i strukturnog kršenja ljudskih prava i sloboda, ostaje i dalje problem “zajedničke odgovornosti” kako države potpisnice tako i ESLJP.

Komisije za demokraciju putem prava u Bosni i Hercegovini

U Evropi je 1990. godine formirana već spomenuta VK, nezavisno savjetodavno tijelo VE, kojem je jedna od temeljnih zadaća upravo jačanje i usklađivanje pravnih sistema bivših socijalističkih država s evropskim ustavnim naslijeđem, promovirajući vladavinu prava, ljudska prava i demokraciju kao temeljne evropske vrijednosti.⁴² Iako je VK tijelo koje se izričito bavi upravo tim evropskim vrijednostima, za BiH se postavlja pitanje zašto je u najvećoj mjeri izostala potpora VK VE ustavnim i političkim reformama u BiH? Upravo se VK zaista može pohvaliti izuzetnim rezultatima koje je do sada postigla, uključujući pisanje modernih evropskih ustava brojnim državama koje su takvu pomoć trebale. Međutim, umjesto da VK pravni sistem Republike BiH približi ustavnom naslijeđu evropskih država, u onoj mjeri u kojoj je to

³⁸ *Ibidem*, par. 27.

³⁹ *Ibidem*, par. 33.

⁴⁰ *Ibidem*, par. 36–37.

⁴¹ *Ibidem*, par. 51.

⁴² Izmijenjeni Statut Venecijanske komisije od 21. 2. 2002. godine, usvojen Rezolucijom Vijeća ministara VE (2002)3.

učinjeno za sve bivše jugoslovenske države, BiH u okviru DMS i njegovog Aneksa 4 je dobila Ustav koji je suprotan svim onim temeljnim vrijednostima zbog kojih je VK komisija kao takva i utemeljena. I pored svih poziva upućenih VK-u od strane PSVE da BiH pomogne u pisanju novog Ustava, takva vrsta podrške još uvijek nije pružena. S obzirom na činjenicu da je bosanskohercegovačkim građanima za osporavanje utvrđenih diskriminatornih odredbi Aneksa 4 Ustava BiH kroz pojedinačne predstavke na ESLJP trebalo preko 20 godina (BiH je 2002. godine postala članica VE i dobila pravo da se obrati ESLJP), nameće se logično pitanje da li je VK mogla pravovremenom reakcijom, ni manje ni više nego kao prema svim drugim državama u tranziciji, donošenjem jedinstvenog rješenja koje bi konačno bilo u skladu sa EKLJP, postaviti temelj demokratskim institucijama BiH i ojačati ih u onoj mjeri koja je neophodna da BiH samostalno može primjenjivati temeljne evropske vrijednosti? VK je u konačnici razmotrila Aneks 4 – Ustav BiH tek kada je to Rezolucijom 1384 iz 2004. godine zatražila PSVE, zahtijevajući od VK da utvrdi da li su ovlaštenja VP u skladu s temeljnim evropskim vrijednostima, posebno EKLJP?⁴³ PSVE je VK naložila i da procijeni da li je Aneks 4 – Ustav BiH u skladu s EKLJP i Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi te da istovremeno utvrdi u kojoj mjeri su ustavna i zakonska rješenja u BiH efikasna i racionalna. Odgovarajući po zahtjevu PSVE VK je 2005. godine usvojila Izvještaj o Ustavnoj situaciji u BiH i ovlaštenjima Visokog predstavnika te ustanovila da se u BiH radi o vanrednom stanju i ovlaštenjima za to stanje (*emergency powers*), što u potpunosti objašnjava funkciju i ulogu Aneksa 10 DMS.⁴⁴ VK je u spomenutom Izvještaju vrlo temeljito objasnila značaj jedne takve institucije kako za napredovanje države tako i za samu implementaciju mira u BiH, zaključivši da su odluke VP bile “sigurnosni ventil... donošene u najboljem interesu zemlje... odgovorne za veliki dio napretka... neophodni osnov za provedbu reformi... korisne za narod BiH... ključne za slobodu kretanja i sl.”⁴⁵ Zaključci iz Mišljenja VK iz 2005. godine objedinjeni su i usvojeni u vidu Rezolucije PSVE 1513 iz 2006. godine, koja je odredila daljnji pravac izgradnje države upravo kroz ustavne reforme u skladu s temeljnim evropskim vrijednostima.⁴⁶

Pitanje koje se također nameće jeste da li je VP u proteklih dvadeset i osam godina postupao u skladu s principom *pacta sunt servanda*, tj. da li

⁴³ Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Rezolucija 1384. iz 2004. godine

⁴⁴ Komisija za demokraciju putem prava, Mišljenje o ustavnoj situaciji u Bosni i Hercegovini i ovlaštenjima Visokog predstavnika, CDL-AD(2005) 004 od 11. 3. 2005, par. 86

⁴⁵ *Ibidem*, par. 87

⁴⁶ Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Rezolucija 1513 iz 2006. godine, par. 21.

je dugotrajno nečinjenje VP otežalo izgradnju funkcionalne države u BiH? I drugo, da li su odluke koje je VP donio nakon velike pauze u radu ono što je potrebno za izgradnju i jačanje državnih institucija i efikasnu primjenu temeljnih evropskih vrijednosti, što bi bilo u skladu sa Mišljenjem VK iz 2005. godine i Rezolucijom VE 1513 iz 2006. godine? Aneks 10 ostaje i dalje jedan od najvažnijih instrumenata DMS, pa je u tom smislu važno napomenuti da VP ne samo da nije prepreka otvaranju kandidatskog statusa nego je sastavni dio DMS sa svim svojim ovlaštenjima.

PSVE je odmah na početku naglasila da je neophodno “jačanje državnih institucija na račun institucija na entitetskom nivou, ukoliko bude potrebno i revizijom Ustava u tom cilju”.⁴⁷ Međutim, PSVE je nakon izvjesnog vremena otišla i mnogo dalje pa je BiH naložila da odmah nakon oktobarskih izbora 2008. godine, blisko surađujući s VK, napravi nacrt i usvoji novi Ustav prije oktobra 2010. godine.⁴⁸ Iako je Statut VE propisao u svom članu 3. temeljne evropske vrijednosti, a država BiH se ratifikacijom u PSBiH, kako Statuta VE tako i EKLJP, obavezala na puno priznanje vladavine prava, demokracije i zaštite ljudskih prava, trideset i jednu godinu nakon prijema u Ujedinjene nacije i dvadeset i jednu godinu od ulaska BiH u VE, BiH i dalje sprovodi mir, a EK “izražava žaljenje zbog neuspjeha političkih aktera da Ustav i izborni okvir usklade sa EKLJP”.⁴⁹

Izrazito nepovoljna ustavna situacija dovela je i do loše pozicije BiH u odnosu na različite svjetske i regionalne indekse, pa naša država bilježi ne samo stagnaciju nego i određeni pad. U tom smislu je nazadovala i u 2023. godini ostvarila 75. mjesto od ukupno 142. države, gdje su se mjerili indikatori poput ograničenja vlasti, odsustva korupcije, otvorenosti vlasti, temeljnih prava, reda i sigurnosti, provedbe zakona te građanskog i krivičnog pravosuđa,⁵⁰ pa ne čudi izjava da “posebnu opasnost za državu predstavlja potpuna simbioza organizovanog kriminala i državnih institucija, što će voditi daljoj destabilizaciji zemlje i urušavanju sigurnosti”.⁵¹ Više je nego evidentno da je izgradnja funkcionalne države danas jedno od najaktuelnijih pitanja te da se u tom smislu mora uspostaviti izrazito dobra kako vertikalna tako i horizontalna

⁴⁷ Zahtjev Bosne i Hercegovine za članstvo u Vijeću Evrope, par. 4.

⁴⁸ Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Rezolucija 1626 (2008) od 30. 9. 2008, par. 8.

⁴⁹ Evropski parlament, Izvještaj o izvještaju Komisije o Bosni i Hercegovini za 2022, par. 33.

⁵⁰ WJP Rule of Law Index. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2023/Bosnia%20and%20Herzegovina> (11. 11. 2023).

⁵¹ Aida Trepanić, BiH najgora u regionu po indeksu percepcije korupcije za 2022.: Transparency International, *Detektor*, 31. 1. 2023. <https://detektor.ba/2023/01/31/bih-najgora-u-regionu-po-indeksu-percepcije-korupcije-za-2022-transparency-international> (10. 11. 2023).

organizacija države, što se poklapa sa zahtjevom PSVE prema BiH da izvrši cjelokupnu teritorijalnu reorganizaciju države,⁵² što je jedino moguće kroz ustavne reforme.

Zaključak

Sadašnji izuzetno težak i komplikovan trenutak, kako u svijetu tako i u Evropi, traži od svake države, posebno BiH, promptnu reakciju u vidu donošenja ne samo Ustava nego i svih onih potrebnih zakona i podzakonskih akata koji će spriječiti negativan uticaj korupcije, organiziranog kriminala i ostalih vidova protuzakonitog ponašanja te dovesti BiH u poziciju, da samostalno osigura socijalni, ekonomski, pravni, kulturni i svaki drugi napredak.

Preporuke za izgradnju države BiH u skladu s efikasnom primjenom evropskih standarda svakako bi morale ići u dva pravca, i to je upravo ono što je moguće uraditi kako sa strane države BiH tako i institucija EU. EU je prije svega izrazito moćna i uspješna organizacija s velikim iskustvom, pa bi očekivani smjer bio da EU pomogne BiH ostvariti one ciljeve koji su nakon završetka rata u BiH i uspostavljanja DMS bili i predviđeni. Jedan od takvih ciljeva je upravo prelazak iz faze implementacije mira u fazu izgradnje države, što bi moralo obuhvatiti prilagođeni postupak u smislu svih potreba BiH, počevši od vladavine prava, demokracije i zaštite ljudskih prava, do izvršenja presuda ESLJP koje bi dovele do usaglašavanja Aneksa 4 – Ustava BiH s EKLJP. Tu se očekuje inovirani proces koji bi, po mogućnosti, trebao biti dosta jednostavniji, ali bi ključno trebao ići na ostvarivanje konkretnih rezultata pod direktnim nadzorom nadležnih institucija EU. Svaki mogući napredak koji bi BiH postigla u tom postupku morao bi biti vidljiv svim njenim građanima, što je posebno važno s obzirom na potrebnu podršku cjelokupnom integrativnom procesu. Svi državljani BiH trebali bi osjetiti određenu vrstu dobrobiti koju proces integracije nosi sa sobom, pa bi dinamika samog angažmana EU u odnosu na države Zapadnog Balkana trebala biti intenzivnija.

Ključno bi bilo ponuditi BiH plan napredovanja koji bi obuhvatio jasne zadatke i precizne rokove za njihovo izvršenje. EU ima više nego dovoljno kako iskustva iz prethodnih proširenja tako i eksperata koji bi sve učinili manje komplikovanim i pomogli pri rješavanju svih mogućih poteškoća. Ono što suštinski treba biti prepoznato od strane svih građana BiH jest opipljivi i stvarni napredak, koji bi se ogledao u boljem životu svih generacija, posebno

⁵² Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Rezolucija 1513 iz 2006. godine, par. 21(c).

mladih, koji bi umjesto odlaska u zemlje Zapadne Evrope odabrali ostanak u BiH i sudjelovanje u njenoj izgradnji.

BiH zaslužuje drugu šansu, posebno u odnosu na rat 1992–1995. godine, čije se posljedice još uvijek nisu prestale osjećati. Ukoliko proces napredovanja BiH krene od temeljnih evropskih vrijednosti, to će dovesti do napretka u svim oblastima ključnim za funkcioniranje svake evropske države pa samim tim i BiH, od ekonomskog prosperiteta do pravne i demokratske države koja će štititi ljudska prava svim licima pod svojom jurisdikcijom. Ulaganje u budućnost BiH je u trenutnim geopolitičkim odnosima ulaganje u sigurnost čitavog evropskog kontinenta. BiH u Evropi ima mnogo prijatelja i posebno je važno prepoznati one koji su spremni dati podršku čitavom procesu. Napredovanje BiH u okviru politike proširenja EU, ali i ulaska u NATO integracije, jedina je moguća opcija za sve njene građane u trenutnim složenim geopolitičkim odnosima.

Literatura

- Constitution of Bosnia and Herzegovina*, OHR, Department for Legal Affairs. <https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf>.
- Council of Europe (2023) State of democracy, human rights and the rule of law, Report of the Secretary General of the Council of Europe.
- Deklaracija iz Kopenhagena. http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/dokumenti/default.aspx?id=8223&langTag=bs-BA.
- Evropski parlament (2023) Izvještaj o izvještaju Komisije o Bosni i Hercegovini za 2022, A9-0229/2023, 3. 7. 2023. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0229_HR.html.
- Integracija Zapadnog Balkana kao geostrateški imperativ: Schallenberg, Fajon i Grlić-Radman pozivaju EU da otvori pristupne pregovore sa BiH do kraja godine, *Slobodna Bosna*, 12. 10. 2023. https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/321711/integracija_zapadnog_balkana_kao_geostrateski_imperativ_schallenberg_fajon_i_grlic_radman_pozivaju_eu_da_otvori_pristupne_pregovore_sa_bih.html (17. 10. 2023).
- Isensee, Josef (2004) *Država ustav demokracija*, Politička kultura, Zagreb.
- Izmijenjeni Statut Venecijanske komisije od 21. 2. 2002. godine, usvojen Rezolucijom Vijeća ministara VE (2002)3.
- Izvještaj stručnjaka o pitanjima vladavine prava u BiH, Brisel, 5. 12. 2019. <https://archive.europa.ba/wp-content/uploads/2019/12/ExpertReportonRuleofLawissuesinBosniaandHerzegovina.pdf> pristupljeno (8. 1. 2024).
- Judgment of the Court of 12 November 1969. Erich Stauder v City of Ulm – Sozialamt. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Stuttgart – Germany, Case 29-69.
- Judgment of the Court of 14 May 1974. J. Nold, Kohlen- und Baustoffgrosshandlung v Commission of the European Communities, Case 4-73.

- Judgment of the Court of 17 December 1970. Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle fuer Getreide und Futtermittel. Case 11-70.
- Judgment of the Court of 28 October 1975. Roland Rutli v Ministre de l'interieur. Reference for a preliminary ruling: Tribunal administratif de Paris – France. Public policy. Case 36-75.
- Komisija za demokraciju putem prava, Mišljenje o ustavnoj situaciji u Bosni i Hercegovini i ovlaštenjima Visokog predstavnika, CDL-AD(2005) 004 od 11. 3. 2005.
- Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu i Vijeću, Novi okvir EU-a za jačanje vladavine prava/COM/2014/0158 final.
- Komunikacija Komisije Evropskom parlamentu, Evropskom vijeću, Vijeću, Evropskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija, Jačanje vladavine prava u Uniji Nacrt za djelovanje, COM/2019/343 final.
- Konferencija visokog stupnja o budućnosti Evropskog suda za ljudska prava, Deklaracija iz Interlakena, 19. 2. 2010. <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/UredPDF/Deklaracija%20Interlaken-final.pdf>.
- Kriteriji iz Kopenhagena utvrđeni od Evropskog vijeća 1993. godine. <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> (9. 1. 2024).
- Kriteriji iz Madrida utvrđeni od Evropskog vijeća 1995. godine. <https://eur-lex.europa.eu/HR/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html> (9. 1. 2024).
- Lauc, Zvonimir (2016) Načelo vladavine prava u teoriji i praksi, *Pravni vjesnik*, god. 32, br. 3–4, 45-67.
- Njemački kancelar sa foruma u Tirani: “Berlinski proces najbolji instrument za ubrzanje integracija Zapadnog Balkana u EU”, *Slobodna Bosna*, 16. 10. 2023. https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/322343/njemacki_kancelar_sa_foruma_u_tirani_berlinski_proces_najbolji_instrument_za_ubrzanje_integracija_zapadnog_balkana_u_eu.html (17. 10. 2023).
- Omejec, Jasna (2013) *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u praksi Evropskog suda za ljudska prava, Strasbourški acquis*, Novi informator, Zagreb.
- Ongghena, Yolanda (2015) The values Crisis: Calling the European union itself into question. [https://www.cidob.org/en/articulos/monografias/refugiados/the_crisis_of_european_values/\(language\)/eng-US](https://www.cidob.org/en/articulos/monografias/refugiados/the_crisis_of_european_values/(language)/eng-US) (27. 10. 2023).
- Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Mišljenje br. 234 (2002), Zahtjev Bosne i Hercegovine za članstvo u Vijeću Evrope.
- Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Rezolucija 1384. iz 2004.
- Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Rezolucija 1513 iz 2006.
- Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Rezolucija 1626 (2008) od 30. 9. 2008.
- Presuda Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, od 22. 12. 2009.
- Presuda Zornić protiv Bosne i Hercegovine, od 15. 7. 2014.
- Ros, Štefani Rikarda (2008), “Vladavina prava” kao preduslov za pristupanje Evropskoj uniji, *Program pravne države, Jugoistočna Evropa*, Fondacija Konrad Adenauer. https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=2feb52a5-b1fb-e28e-6ad9-206ecd135454&groupId=252038 (30. 1. 2024).
- Statut Vijeća Evrope, 1949.
- Trepanić, Aida (2023) BiH najgora u regionu po indeksu percepcije korupcije za 2022.: Transparency International, *Detektor*, 31. 1. 2023. <https://detektor.ba/2023/01/31/bih-najgora-u-regionu-po-indeksu-percepcije-korupcije-za-2022-transparency-international> (10. 11. 2023).

Vorländer, Hans (2012) *Ustav, ideja i historija*, Magistrat, Sarajevo.

WJP Rule of Law Index. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2023/Bosnia%20and%20Herzegovina> (11. 11. 2023).

Zvaničnici NATO-a ponovili snažnu podršku teritorijalnom integritetu BiH, *Federalna.ba*, 12. 10. 2023. <https://federalna.ba/zvanicnici-nato-a-ponovili-snaznu-podrsku-teritorijalnom-integritetu-bih-xeqlv> (17. 10. 2023).

BUILDING A FUNCTIONAL STATE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA THROUGH THE EFFECTIVE APPLICATION OF FUNDAMENTAL EUROPEAN VALUES

Abstract: The fundamental European values were established in 1950, assuming that every member of the Council of Europe must be a democratic and legal state that respects human rights. The European Union emphasizes these values in Article 2 of the EU Treaty, which includes the principles of respect for human dignity, freedom, equality, and the protection of minority rights.

More than seventy years later, these fundamental European values have gained increased importance. Article 7 of the Treaty on the European Union established a mechanism to determine serious and permanent violations of these values, along with provisions for sanctions. This paper analyses Bosnia and Herzegovina's current position as a Council of Europe member and a European Union candidate. It explores the country's real potential to effectively apply these fundamental European values and attain the level of functionality necessary for the EU accession process.

In conclusion, the paper emphasizes the need for a constitutional reform in Bosnia and Herzegovina to align with the fundamental European values upheld by both the Council of Europe and the European Union. This reform is essential for bringing Bosnia and Herzegovina to the same standing as all other fully-fledged EU member states.

Keywords: rule of law, democracy, human rights, state building, Bosnia and Herzegovina, Council of Europe, European Union